

Marcelo Fuentes, 2010. Sèrie «Després de la crisi». Aquarel·la (fragment), 17,5 x 14cm.

UN NOU MODEL PRODUCTIU?

REPTES I RESPOSTES PER A L'ECONOMIA VALENCIANA

Salvador Gil i Vicent Soler

L'economia valenciana es troba davant d'un importantíssim repte que va més enllà de la superació d'una profunda crisi conjuntural: la sostenibilitat del creixement a llarg termini. El coneixement, la formació dels recursos humans, la innovació i la millora contínua de la productivitat són clau en la consecució de l'esmentat repte, en el qual empresaris i administracions tenen un paper fonamental.

La crisi econòmica internacional iniciada en la segona meitat de 2008 està tenint greus repercussions sobre la societat valenciana i espanyola i sobre les seues economies, al temps que posa de relleu de manera molt clara els límits de l'actual model productiu. L'any esmentat marca la fi d'una llarga etapa expansiva de catorze anys de duració en la qual aquestes economies han registrat un avenç substancial en el procés de convergència en renda per habitant amb la mitjana de la Unió Europea, tot i que ho haja facilitat l'entrada de països de l'Europa Oriental amb menor renda *per capita*. També s'hi estava donant una notable reducció de la taxa d'atur, fins assolir el mínim històric de les darreres tres dècades en el segon trimestre de 2007 (7,95%, d'acord amb les dades de l'Enquesta de Població Activa de l'Institut Nacional d'Estadística).

Així doncs, sens dubte, el model productiu vigent durant les últimes dècades ha contribuït en les etapes de bonança econòmica a millorar el benestar de la nostra societat, gràcies a uns elevats ritmes de creixement econòmic i creació d'ocupació. No obstant això, també hi ha consens a dir que es tracta d'un model productiu tecnològicament feble, amb baixa productivitat i excessivament dependent del sector de la construcció residencial, és a dir, molt vulnerable, com s'ha demostrat amb l'esclat de la bombolla immobiliària. Tot això és especialment cert en el cas valencià, on, a més, el PIB per habitant ha anat situant-se per sota del corresponent a Espanya, tot divergint-ne en quasi 12 punts en els darrers quinze anys.

Actualment, existeix un intens debat pel que fa a les limitacions del model productiu espanyol (molt

més accentuades, doncs, en el valencià) i a la necessitat d'un canvi de model. Aquest debat, que no és en absolut nou, ha pres vigor especial en els dos últims anys com a conseqüència de la particular incidència sobre aquestes economies de la crisi global que estem patint. Com a dada prou il·lustrativa d'aquest fet no cal sinó assenyalar que la taxa d'atur en el segon trimestre de 2010 s'ha situat per damunt del 20% a Espanya (20,09%), taxa que duplica la mitjana de la Unió Europea, i en el 23,84% en l'economia valenciana (percentatge que supera en més de 16 punts percentuals la dada del mateix trimestre de 2006 i posa l'economia valenciana en la tercera posició en l'ordenació de les comunitats autònomes amb major taxa d'atur, només per darrere de Canàries i Andalusia).

Ens trobem, doncs, davant d'un importantíssim repte que va més enllà de la superació d'una profunda crisi de caràcter conjuntural. Ens enfrontem a un problema estructural: l'esgotament d'un model de creixement els èxits del qual en el passat han emmascarat les debilitats de futur i la insostenibilitat en el llarg termini. Els canvis estructurals són factibles, com ho mostra la

mateixa trajectòria de l'economia valenciana des dels anys seixanta del passat segle, però requereixen molt de temps. No es pot negar que aquests canvis ja estan tenint lloc, àdhuc en molts dels sectors tradicionals, però també és evident que l'especialització productiva vigent dista molt d'haver canviat prou per adaptar-se a les dotacions actuals de factors i nivells relatius de costos laborals. Davant d'aquesta situació, com hem d'actuar? Què hem de canviar? Quins agents han de protagonitzar els canvis?

«EL MODEL PRODUCTIU VIGENT DURANT LES ÚLTIMES DÈCADES HA CONTRIBUÏT EN LES ETAPES DE BONANÇA ECONÒMICA A MILLORAR EL BENESTAR DE LA NOSTRA SOCIETAT, MITJANÇANT UNS ELEVATS RITMES DE CREIXEMENT ECONÒMIC I CREACIÓ D'OCUPACIÓ»

© Miguel Lorenzo

La formació i el coneixement són dues de les bases sobre les quals s'ha d'assentar el sistema productiu. En aquest sentit, la transferència de coneixement des de les universitats a la societat ha de ser una prioritat per a l'administració. En la imatge, un aula de la Universitat de València.

■ EL CONTEXT EUROPEU I INTERNACIONAL

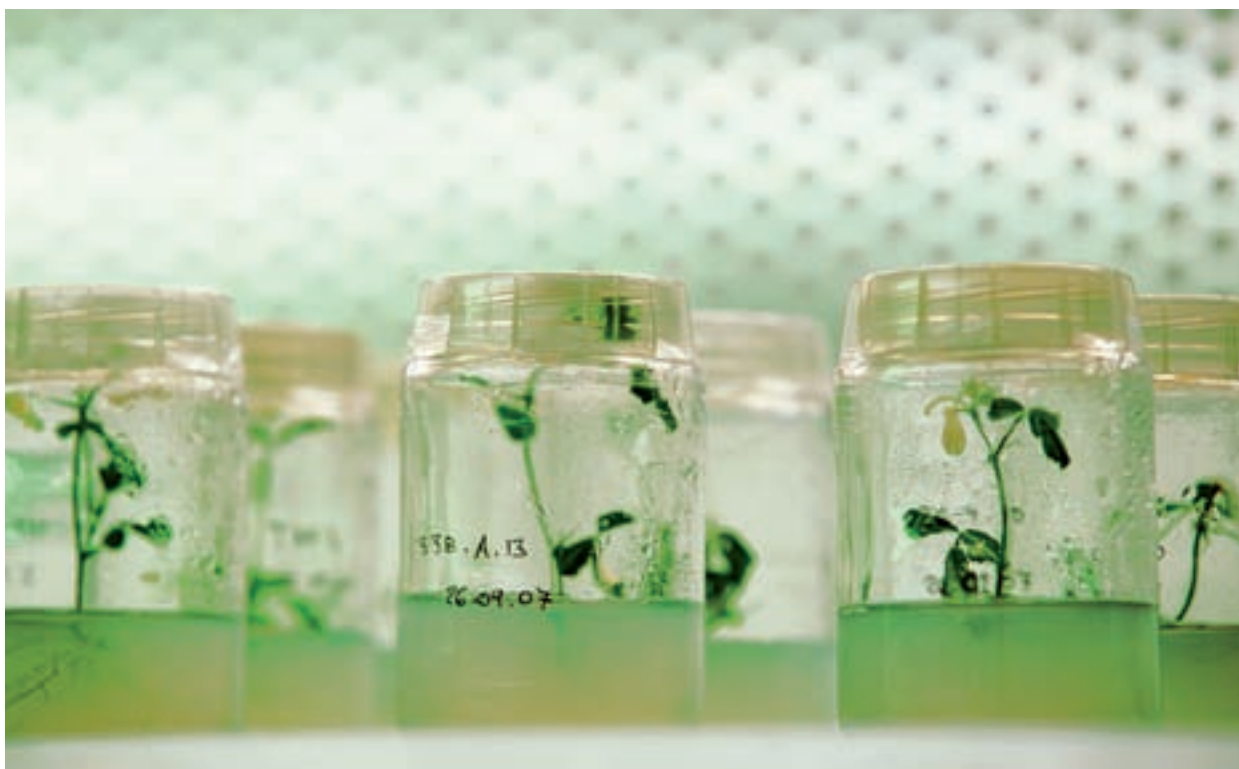
Com a punt de partida, convé recordar que, des dels anys noranta, s'han produït canvis importants en l'escenari al qual s'enfronten els agents econòmics valencians, i que aquests condicionen, de manera determinant, la resposta i les estratègies públiques i empresarials que es poden i deuen adoptar. Entre els més significatius cal destacar, d'una banda, la intensificació de la competència en el context internacional fruit dels avenços produïts en el procés d'integració europea i de la globalització econòmica i, d'una altra, el sorgiment i desenvolupament de l'anomenada societat del coneixement.

Si l'adhesió d'Espanya a l'avui Unió Europea el 1986 va marcar un abans i un després, tot passant d'estar a Europa a estar dins d'Europa, els avenços que han tingut lloc amb el transcurs dels anys en el procés d'integració europea (aprofundiment i ampliació) han estat també de gran transcendència. D'una banda, a la consecució del mercat únic europeu a primeries de 1993 hem d'afegir l'adopció de l'euro el 1999 per part d'onze estats membres de la Unió Europea (als quals s'han unit sis estats més en els darrers anys). Ambdues etapes del procés d'aprofundiment de la integració europea han significat un increment del comerç i la competència

entre els països participants i l'última, a més a més, la impossibilitat de recórrer a la devaluació de la moneda per part de les autoritats econòmiques espanyoles com a mecanisme de guany competitiu.

D'altra banda, amb les dues últimes ampliacions de la Unió Europea cap al centre i l'est d'Europa ocorregudes el 2004 i 2007, s'hi han incorporat un bon nombre de països amb baixos costos laborals però amb mà d'obra molt qualificada que, a més d'intensificar la competència de les nostres empreses en els mercats locals i forans, s'ha traduït en una reducció dels fons estructurals i de cohesió que rebem de la Unió Europea, els quals han estat fonamentals en la modernització de les infraestructures.

Ara bé, les creixents pressions competitives a què s'enfronta l'economia valenciana no sols provenen dels progressos en el procés de la integració Europea, sinó també dels significatius avenços produïts en la integració dels països en l'àmbit mundial, fruit dels acords aconseguits a la Ronda Uruguai del GATT (Acord General sobre Aranzels Duaners i de Comerç), a mitjan anys noranta. Com en èpoques anteriors, els avenços en la globalització han afectat múltiples àmbits, a més del comerç de béns i serveis, com les inversions o els moviments migratoris. Aquest procés ha coincidit en

© Ana Ponce & Ivo Rovira

A més de reforçar o afegir valor a activitats que ja es realitzen en el sistema productiu, també cal apostar per nous sectors amb alt potencial de creixement, innovació i desenvolupament tecnològic, com és el cas de les energies renovables, les ecoindústries o la biotecnologia, entre altres.

el temps amb la intensificació del canvi en la geografia dels avantatges competitius tot derivat del comportament de tercers països, en particular dels BRIX (Brasil, Rússia, Índia i Xina).

Finalment, cal incloure en els nous escenaris la revolució tecnològica que significa la generalització de les TIC (tecnologies de la informació i la comunicació). La societat del coneixement està íntimament relacionada amb els sistemes productius i les seues aplicacions permeten reduir els costos i incrementar la productivitat en el conjunt de l'economia, de manera que el futur de moltes activitats depèn de la capacitat que mostren les seues empreses per a aprofitar en tota la seua extensió les oportunitats de modernització i progrés que els brinden les noves tecnologies. Recordem que l'Agenda de Lisboa ja deia, fa deu anys, que Europa s'havia de convertir en una economia més competitiva basada en el coneixement, tot fonamentant-se en les noves tecnologies i en l'ús intensiu del capital humà en les activitats productives.

■ UN CREIXEMENT SOSTENIBLE

En el context actual, al marge de la consecució d'una sèrie d'objectius que són peremptoris en el curt termini, com la recuperació del creixement econòmic, la crea-

ció neta d'ocupació o el restabliment de l'equilibri dels comptes públics, l'economia valenciana deu orientar el seu model productiu per tal d'assolir, a mitjà i llarg termini, un creixement sostenible des d'una triple perspectiva: econòmica, social i mediambiental. Ara, ens centrem en la primera.

Per a assolir la sostenibilitat econòmica, el sistema productiu ha de basar-se fonamentalment en el coneixement, la formació dels recursos humans, la innovació i la millora contínua de la productivitat. Això dit, sapiguem que l'estructura econòmica valenciana continua mostrant una elevada especialització en els anomenats sectors tradicionals i una escassa presència de les activitats catalogades com a avançades. És fàcil convenir que és desitjable disposar d'una estructura productiva en la qual predominen aquest últim tipus d'activitats, caracteritzades per gaudir d'un major creixement de la demanda en els darrers temps i d'un elevat contingut tecnològic i de coneixement.

Tanmateix, tot i que són evidents els avantatges d'una estructura productiva amb una important presència d'aquesta mena d'activitats, la resposta al repte a què ens enfrontem no pot consistir, si adoptem un enfocament realista, en un canvi radical de la nostra estructura productiva a curt termini.

Marcelo Fuentes, 2010. Sèrie «Després de la crisi». Aquarel·la, 16 x 21,3 cm.

En primer lloc, perquè els models productius no poden ser establerts per l'administració ni poden sorgir del no-res. Els empresaris i els treballadors, particularment en un context com el valencià amb un fort predomini de les petites i mitjanes empreses, tenen unes capacitats i coneixements que han anat adquirint amb el temps i que, en bona mesura, són específics de l'activitat que realitzen. Per aquest motiu, és molt més probable que el desenvolupament de noves activitats tinga lloc amb èxit quan els nous productes estan relacionats amb els anteriorment produïts. En aquest punt, hi ha motius per a l'optimisme perquè, malgrat l'elevada presència dels sectors tradicionals, l'economia valenciana disposa d'una base industrial àmplia i diversificada, la qual cosa la dota d'un gran potencial per al desenvolupament de noves activitats. A més, convé tenir en compte que la concentració de determinades activitats productives en espais territorials concrets permet aprofitar les denominades economies d'escala externes a l'empresa però internes al territori, les quals compensen en part les limitacions derivades de les reduïdes dimensions mitjanes de l'empresa valenciana.

En segon lloc, perquè el canvi de model en molts casos no depèn de què fem sinó de com ho fem. Al si dels diversos sectors tradicionals és possible avançar en termes del valor afegit dels béns i serveis generats mitjançant la incorporació de capital humà i tecnològic en els processos productius. En són bons exemples bastants empreses concretes dels sectors industrials tradicionals valencians (ceràmica, paviment, calçat, tèxtil, mobles, etc.) que han sabut aprofitar l'important paper que poden representar intangibles com el coneixement, el disseny, la marca, la R+D+I, la qualitat, etc. Però també hi ha algunes iniciatives interessants en les activitats de serveis, com les relacionades amb el turisme o la distribució comercial (l'experiència de l'empresa valenciana Mercadona és considerada com un cas d'estudi en les universitats més prestigioses del món) i fins i tot en els sectors de l'agricultura o la construcció.

Ara bé, desenvolupar noves activitats properes a les que hem anat realitzant i avançar afegint-hi valor no deu ser obstacle per al desenvolupament d'alguns sectors nous si s'estableixen les condicions i els estímuls adequats perquè el capital autòcton i forà hi inverteixa de manera decidida. En aquest sentit, l'informe *Ideas para una nueva economía. Hacia una España más sostenible en 2025*, elaborat per la Fundación Ideas, destaca set

nous sectors amb alt potencial de creixement, innovació i desenvolupament tecnològic: energies renovables, eco-indústries, tecnologies de la informació i les comunicacions, biotecnologia, indústria aeroespacial, indústries culturals i serveis socials.

Per tot plegat, en el canvi de model plantejat, l'empresari té el paper fonamental de descobrir i aprofitar les noves oportunitats que ofereix el mercat intern i internacional. Però, la labor de les administracions públiques també és central: adoptar totes aquelles mesures micro i macroeconòmiques que afavoresquen i acceleren el canvi esmentat. En l'àmbit microeconòmic, l'administració ha de fomentar la cultura de la innovació, facilitar la creació d'empreses, promoure'n el creixement perquè assolisquen unes dimensions prou grans perquè es puguin consolidar a mitjà i llarg termini, fomentar la innovació a través d'una política pública ben dissenyada d'R+D+I, facilitar la transferència del coneixement des de les universitats i centres de recerca al teixit productiu, fomentar la competitivitat del territori (ciutats, ecosistemes d'innovació de prestigi internacional...) i potenciar la internacionalització de les empreses.

Així mateix, perquè les esmentades actuacions puguin donar plenament els seus fruits, han d'anar acompanyades d'actuacions de caràcter macroeconòmic i desenvolupar-se en un entorn institucional favorable. Per tal d'aconseguir-ho, les autoritats econòmiques, a més

d'assegurar l'estabilitat macroeconòmica, la provisió (amb sensatesa) d'infraestructures socials i productives i un sistema educatiu de qualitat i eficient que forme els professionals requerits per les empreses, han de facilitar l'eficiència dels mercats (mitjançant l'eliminació dels obstacles a la competència) i dissenyar un marc laboral que combine adequadament la protecció dels drets dels treballadors amb una adaptació més flexible de les empreses als canvis continus en l'entorn econòmic. ☺

BIBLIOGRAFIA

- PÉREZ, F., 2010. «Pot el capital humà ser el motor dels canvis del model productiu?». *Nexe*, 6-7: 23-27.
 REIG, E., 2010. «Sobre la situació actual de l'economia valenciana». *Nexe*, 6-7: 9-15.
 SOLER, V. i C. TAMARIT, 2009. «Nuevos escenarios económicos». In Soler, V. (ed.). *Economía Española y del País Valenciano*. Publicacions de la Universitat de València. València.

Salvador Gil i Vicent Soler. Catedràtics d'Economia Aplicada, Universitat de València.

«PER ASSOLIR LA SOSTENIBILITAT ECONÒMICA, EL SISTEMA PRODUCTIU HA DE BASAR-SE FONAMENTALMENT EN EL CONEIXEMENT, LA FORMACIÓ DELS RECURSOS HUMANS, LA INNOVACIÓ I LA MILLORA CONTÍNUA DE LA PRODUCTIVITAT»